

Kristályszerkezet- emlékművek '56-nak

Ócsai Károly szobrászművész emlékkiállítása

Pályaművek címmel rendezte meg Ócsai Károly emlékkiállítását 2013 őszén a budapesti Várnegyed Galéria. A tárlat anyagának megközelítésére számos aspektus, megannyi értelmezési út kínálkozott a látogatónak: az 1938 és 2011 között, több mint hét évtizedet felölelő életút esztendei egy rendkívül mozgalmas, történelmi fordulatokban és konfliktusokban gazdag periódusban peregtek le, s a múlt század hatvanas éveitől az új évezred első évtizedének végéig ívelő szobrászi munkásság jelentős és fontos életművet teremtett. A rendezők e viszonylag kis alapterületű galéria falai között természetesen nem vállalkozhattak az oeuvre teljes bemutatására, ezért ezúttal csak az Ócsai-munkásság utolsó szakaszának termését gyűjtötték össze, s így a 2001 és 2011 közötti időszak története rajzolódhatott meg, illetve e periódus megbízásra, illetve pályázatokra készült terveit, valamint a tervek nyomán megvalósult néhány mű modelljét, dokumentációját vehettük számba. Vagyis a sokoldalú alkotói tevékenység – amelynek ugyanúgy szerves része volt a kisplasztikák, az érmekek és plakettek, valamint a rajzok megalkotása – egyik rövid szakaszának egyetlen szegmense, a monumentális kompozíciók körébe sorolható tervek és művek világa tárulhatott ki a szemlélők előtt.

Az utolsó alkotóperiódus munkáit összefogó karakteres jegyként a korba ágyazottságot, a történelmi meghatározottságot jelölhetjük meg; és ezt nyomatékosította a nemzeti ünnepünkhöz, október 23-ához kapcsolódó kiállításnyitó időpontja is. Mint számos visszaemlékezésből, történelmi utalásból, életút-interjúból tudható, Ócsai Károly aktív részese, tevékeny szereplője volt az 1956-os őszi, budapesti forradalmi eseményeknek, s életre szóló élményként hordozta magában a felkelés, a tüntetések, a harcok emlékeit, amelyeket aztán az 1989–1990-es rendszerváltás után köztérre szánt monumentális kompozíciók terveiben is felidézhetett, terveiként is megfogalmazhatott. Amint a felkérésre, a meghívásos és a szabad beadású pályázatokra készített plasztikai ideák dokumentációja és sorsa tanúsítja, terveinek megvalósulása korántsem volt akadálymentes: az 1956 forradalmához kapcsolódó elképzelések közül csupán kettő, a budapesti tabáni és a süttői mementó valósulhatott meg, vagyis nagyjából modell-szinten rekedtek meg Ócsai Károly ebbéli kezdeményezései. A tervek, és a tervekhez csatolt műleírások, koncepció-ismertetések – és az Ócsai-munkák helyén emelt, más alkotók elképzelései alapján realizált monumentumok – azt igazolják, hogy ez a művész mindenkor a történelem és a személyes átéltség által hitelesített, hosszú-hosszú kísérletek eredményeire alapozott művészi koncepcióval megvalósított művek lehetőségét tárta a megbízók, a megrendelők, zsűri-bizottságok elé. Azon megbízók, azon megrendelők elé, akik általában mindig minőségen és esztétikán kívüli szempontok alapján, művészetén kívüli érdekeket szolgálva hozták és hozzák meg döntéseiket.

Miként az '56-os monumentumokat és terveket, ugyanúgy a budapesti épületekhez kapcsolódó épületdíszítő plasztika-elképzeléseket is egy sajátos plasztikai nyelv, tömegképzés, formarend – vagyis stílus – avatja egységessé. Ez a hosszú évtizedek során kimunkált, a megmunkált kőanyag anyagiságából, kristályos szerkezetéből eredeztetett, az organikusság és a geometria közötti érzékeny kapcsolatot megteremtő, hol a valóságos motívumokra utaló, hol azoktól elszakadó, a figuratív és a nonfiguratív kifejezéssel egyszerre felelgető formaképzés. E különös plasztikai világ eredőit az életműben a múlt század hetvenes éveinek alkotásait szemlélve, a külföldi szimpozionokon készült műveket és a villányi kőbányában alkotott *Saturnaliát* tanulmányozva fedezhetjük fel. A műveinek alapelemeit meghatározó építőkövek, illetve az ezen építőkövekből való konstruálás, a kristályszerkezet-szobrok létrehozásának elméleti vezérlőelveit és gyakorlati tapasztalatait nem könnyű összegezni, ezért itt segítségül hívnám Tokai Gábor művészettörténészt – a Várnegyed Galériában megnyílt tárlat egyik rendezőjét –, aki a megvalósult művek és a hagyatékban őrzött plasztikai elemek és konstrukciók, valamint a művész feljegyzései alapján, elmélyült kutatómunkával rekonstruálta az alkotómódszer lényegét: „A kiindulópontot a tetraéderek és oktaéderek geometriai rendszere jelentette számára, amellyel 'bármely test maradéktalanul kitölthető'. A művész kísérleteit a nyolcvanas években ez a gondolat határozta meg. A tetraéder (négy egyenlő szárú háromszög által képzett téridom) egyben azonban egy olyan térbeli test is, amely tulajdonságaival relatívvá tudja tenni az általunk megszokott háromdimenziós tér sajátosságait, amit a hexaéder (a 'kocka') szimbolizál három, 90 fokos irányú, egységnyi hosszú térbeli élével. A tetraéder ugyanis a kocka (tehát az alapvető tájékozódási rendszerünk) lapátlóból szerkeszthető, aminek az élei gyökszámok, a test élszögei pedig 90 helyett 60 fokosak. A művész a szobrait ebben a geniálisan új koordináta-rendszerben alkotta meg. Ám nem állt meg ennél a pontnál: a kilencvenes években létrehozta az új tér-szisztéma alkotóelemeit, a megszokott tájékozódási rendszerünk elemei, a henger, a gúla, a gömb stb. mintájára. Az új koordináta-rendszert valószínűleg még nagyjából el tudjuk képzelni, de hogy ezen belül milyen törvényszerűségek uralkodnak, azt már sokkal nehezebben. Elég legyen itt talán csak annyi, hogy a művész itt kiállított legkorábbi művei (tabáni emlékmű, szegedi, debreceni emlékműterv) ezekből az alapvető formákból építkeznek.”

Nos, az Ócsai Károly művein feltűnedező éles élek, éltalálkozások és elemződések, az élek által határolt lapfelületek és -kapcsolódások, a hálószerű alakzatok, a műveket összefogó biztos szerkezetek korántsem az alkotói szeszély szabad csapongásaiként merevedtek meg az anyagban, hanem nagyon is tudatos tervezés, építkezés, az alkotói szemléletet tükröztető, a művek mondanóját hordozó, a jelentéstartalmat kifejező, szilárd anyagba foglalt térbeli, a teret dinamikusán átható alakzatokként. S ezek az alkotói lelemények, ezek a tartalmi-formai vonzatokat együttesen hordozó plasztikai alapelemek és az ezekből szerkesztett rendszerek révén konstruált-megformált művek korántsem illusztratív vagy a történelmi tanulságokat aktualizáló kompozíciókként születtek meg, hanem az átélt történelemre hivatkozón kitérített érvényességgel tükröztetnek, összegeznek meditatív lét- és világértelmezési, a geometrikus testek kapcsolódásai mentén a végtelen felé futó téziseket és sejtelmeket.

A mai 56-osok terén, a kommunizmus és a szocializmus évtizedeinek Dózsa György úti felvonulási-demonstrációs térségén, ott, ahol 1956. október 23-án Ócsai Károly tanúja volt a gyűlölt *Sztálin-szobor* ledöntésének, ma egy ék alakba rendezett fémoszlop-együttes áll a forradalomra emlékeztető mementóként, amelyet oly jellemző és vérfagyasztóan cinikus módon a forradalom leverésének örökösei állítottak. E térségre Ócsai Károly is tervezett egy kristályszerkezet-émlékművet, amelynek műleírásában fogalmazta meg: „Fel-emelő érzés volt október 23-án e helyt a tüntető tömeg tagjának lenni. Mintha szabadságszerető nemzedékek egész sora figyelte volna velem együtt az eseményeket. E történelmi sorsközösség tudata adott erőt a további harcokhoz, a múlttal való hasonlatosság megnemesítette, pátosszal töltötte meg azokat a napokat. A zászlóra vágott lyukon, mint ablakon, mint szélesre tárt kapun betekintett, bezúdult a történelem. Ezt az élményt és látomást szerettem volna 'Lyukas zászló II' című szobrom révén másokkal, sokakkal megosztani.”

Élmény és látomás: talán a hiteles, láttató erejű műalkotás megszületésének garanciája ez. Az élményt tolmácsolni hivatott művészi látomás azonban, mint Ócsai Károly ezen, a budapesti 56-osok terére tervezett, és oly sok más munkája is tanúsítja, általában megreked terv-szinten e közép-európai tájon, a magyar szobrászat oly tipikus, mindennapi jelenségeként. Egyre gyarapodnak veszteségeink.

Wehner Tibor